

Наталя РОМАНОВА,
orcid.org/0000-0002-7444-3811

доктор філологічних наук,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) *vissensvelt@gmail.com*

ЕМОЦІЇ ТВАРИН У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ГЕРОЇЧНОМУ ЕПОСІ

Статтю присвячено дослідженню найменувань емоцій тварин у середньовісній німецькій мові, що функціонують в епічних поемах “Das Nibelungenlied”, “Kudrun”, створених на початку та в першій половині XIII століття. Цей епос породжено народним духом, анонімними авторами, які зафіксували наявні традиції. Розглянуто термінологічний статус поняття «тварина», уточнено його смислове наповнення; виокремлено основні групи особин: дикі, свійські, сомнологічні, метафоричні та міфопоетичні тварини. Дикі й сомнологічні тварини охоплюють птахів і звірів, свійські й метафоричні – звірів, міфопоетичні – надприродних істот. Запропоновано класифікацію тварин за філософською ознакою та їх емоцій і варіантів за семантичною відповідно. Зауважено, що природа емоцій тварин гетерогенна; виявлено біологічне підґрунтя емоцій для диких і свійських тварин, психоаналітичне – для сомнологічних, естетичне – для метафоричних, теїстичне – для міфопоетичних. Встановлено дуальність теїстичних емоцій на тлі моралі, в тому числі священні або добрі (птах-Ангел) та сатанинські або злі (диявол, дияволиця, чорт) поєднані загальною категорією сакральності. Простежено динаміку змін емоційного стану співочих птахів, символізм та відкритий характер емоцій тварин та емоцій людей, що корелюють із біологічним видом та/або квантитативними характеристиками. Виявлено універсальність емоції гніву, селективність її варіантів – злість, жорстокість, лют, насильницька смерть; з’ясовано механізми нейтралізації сатанинських емоцій, механізм переходу позитивних емоцій диких тварин до градації та семантичний зв’язок між когнітивною та емоційною сферами людини з новою поведінкою; доведено модальність емоцій диких і свійських тварин, гендерність і емотивну й естетичну оцінку міфопоетичних відповідно. Домінування негативних емоцій підтверджує, що в житті медіальної людини існували морально-етичні, естетичні, соціальні й релігійні норми, що ґрунтувались на позитивній оцінці.

Ключові слова: гнів, добро, емоції, злість, зло, лют, особина, тварина.

Natalya ROMANOVA,
orcid.org/0000-0002-7444-3811

Doctor of Philological Sciences,
Professor of German and Romance Department
Kherson State University
(Kherson, Ukraine) *vissensvelt@gmail.com*

EMOTIONS OF ANIMALS IN GERMAN LANGUAGE EPIC

The article is devoted to the study of the names of emotions of animals in Middle German, which function in the epic poems “Das Nibelungenlied”, “Kudrun”, created in the beginning and in the first half of the XIII century. This epic is born of a popular spirit, by anonymous authors who have established existing traditions. The terminological status of the term “animal” is considered, its semantic filling is specified; the main groups of individuals are distinguished: wild, domestic, somnological, metaphorical and mythopoetic animals. Wild and somnological animals encompass birds and animals, domestic and metaphorical include animals, mythopoetic animals are supernatural beings. It is proposed to classify animals on a philosophical basis and their emotions and variants by semantic, respectively. It is noted that the nature of the emotions of animals is heterogeneous; biological basis of emotions for wild and domestic animals is revealed, psychoanalytic – for somnological, aesthetic – for metaphorical, theistic – for mythopoetic. The duality of theistic emotions against the background of morality has been established, including sacred or good (bird-Angel) and satanic or evil (devil, she-devil), united by the general category of sacredness. The dynamics of changes in the emotional state of the songbirds, the symbolism and the open character of the emotions of animals and the emotions of humans correlating with the biological species and/or quantitative characteristics are studied. The universality of the emotion of anger, the selectivity of its variants – anger, cruelty, rage, violent death; mechanisms of neutralization of satanic emotions, mechanism of transition of positive emotions of wild animals to gradation and semantic connection between cognitive and emotional spheres of the person with new behavior are found out; modality of emotions of wild and domestic animals, gender and emotional and aesthetic evaluation of mythopoetic, are proved. The dominance of negative emotions confirms that in the life of the medial person there were moral, ethical, aesthetic, social and religious norms, which were based on a positive assessment.

Key words: anger, good, emotions, anger, evil, rage, individual, animal.

Постановка проблеми. У сучасних вітчизняних і зарубіжних лінгвістичних студіях висвітлюють більшою мірою емоції людини (А. Д. Апресян, А. Вежбицька, М. В. Гамзюк, М. В. Піменова, Н. В. Романова, В. І. Шаховський та ін.), ніж тварини (Н. В. Романова). Це, мабуть, пов'язано з еволюційно-біологічною концепцією емоцій, у річищі якої людина тотожна тварині й має відповідні емоції (Кириленко, 2007: 36). Ми не поділяємо цю думку, адже емоційна сфера тварини апелює до інстинктів (Бреслав, 2006: 14), людини – до активної реакції на навколишній світ (Кириленко, 2007: 241–242).

Аналіз досліджень. Як уже зазначалось, лінгвістика емоцій тварин перебуває на периферії. Спеціальні праці дотепер були відсутні. Можна згадати декілька зіставних досліджень із фразеології, автори яких трактують емоційний стан людини крізь призму зоонімів (праці О. В. Куніна, К. І. Мізіна, Н. В. Романової). Звичайно, у фразеологічному фонді певного народу є мовні одиниці зі значенням емоцій тварин. Наприклад, у німецьких прислів'ях *Die freundlichsten Hunde beißen am schlimmsten; Je furchtsamer das Tier, je schneller läuft es; Quäle nie ein Tier zum Scherz, denn es fühlt wie du den Schmerz; Wenn der Hund lacht, so weint der Hase* (Beyer, 1989: 136, 290, 126, 137) йдеться про ступінь вияву а) агресії домашніми тваринами (псами) *beißen am schlimmsten*, б) страху твариною загалом *furchtsamer*, про біль *Schmerz* як захисну реакцію на жорстоке поводження людини щодо будь-якої тварини *ein Tier*, про антонімічність біологічних емоцій радості *lacht* та горя *weint*. Тобто процес появи емоцій у тварини залежить від біологічних та соціальних чинників.

Мета статті – окреслити парадигму емоцій тварин у німецькомовному героїчному епосі.

Виклад основного матеріалу. Під твариною розумітимемо «живу істоту (крім людини), яка харчується органікою, самостійно рухається та реагує на подразники» (WAHRIG, 2012: 939). Розрізняємо диких і свійських тварин. Дикі особини належать до «чистої природи» (Романова, 2019: 128), свійські – до «освоєної та присвоєної людиною природи» (Романова, 2018: 175). В емпіричному матеріалі тварини постають і в сомнологічному, і в метафоричному, і в міфопоетичному світлі (Nibelungen, 1871; Kudrun, 1867).

Репрезентантами диких тварин є птахи (*гриф, співочі птахи*) й звірі (*лев, кабан, ведмідь*), свійських – великі однокопитні тварини (*коні*) й малі класу ссавців родини собачих (*хорт*), корпус сомнологічних тварин або тих, що наснилися, охоплює диких птахів (*орли*) та звірів (*дики*

свині), метафоричні маніфестують диких тварин (*вовчицю*), міфопоетичні – уявних (*диявола, дияволицю, чорта, птаха-Ангела*). У цьому контексті тварин можна поділити на чотири категорії: реальні, квазіреальні, естетичні та ірреальні. Реальні тварини мешкають на Землі, квазіреальні – уві сні, естетичні – в художній літературі, ірреальні – поза Землею. Звідси – гетерогенна природа емоцій: біологічна, психоаналітична, естетична, теїстична. Біологічні емоції характерні земним особинам, психоаналітичні – сомнологічним (гештальтним), естетичні – метафоричним, теїстичні – міфопоетичним. Психоаналітичні емоції або так звані профетичні (віщі/пророчі) розкривають сновидцю (жінці) інформацію про невідомі йому (їй) події близького або далекого майбутнього. Згідно з “Das Nibelungenlied”, сні тлумачить королева. Її інтерпретація має трагічний характер і водночас допускає втручання Бога. Теїстичні емоції осмислюємо як сакральні, що диференціюються на священні (птаха-Ангел) та диявольські (диявол, дияволиця, чорт).

Розглянемо емоції тварин на конкретних прикладах.

In disen höhen êren troumte Kriemhilde, / wie si züge einen valken starc schœn unt wilde, / den ir zwêne arn erkrummen; daz si daz muoste sehen, / ir enkünde in dirre werlde leider nimmer geschehen (Nibelungenlied, 1871: 3/1, де 3 – сторінка, 1 – строфа. – Н. Р.). Виокремлюємо агресивну поведінку двох сомнологічних орлів *zwêne arn*, які заклювали *erkrummen* сомнологічного вільного прекрасного сокола *valken starc schœn unt wilde*. Отже, сомнологічним орлам притаманна психоаналітична емоція **гніву**.

Емоційний стан грифа збігається формально з психоаналітичною емоцією сомнологічних орлів, тобто гнівом, і доповнюється його варіантом – **злістю**: *daz er grimmic wære und übele gemuot. / daz muosten sît beweinen helde küene unde guot* (Kudrun, 1867: 58/3–4, де 58 – строфа, 3–4 – рядки. – Н. Р.). Коли гриф бачить здобич, він різко рухається: *Er swanc sich zornicliche nider uf den griez* (Там само: 91/1). Манера його руху тотожна гніву *zornicliche*. Отже, для грифа характерні біологічні паралельні негативні емоції (гнів – злість) та автономні відповідно (гнів).

Трапляються біологічні емоції співучих диких птахів. Це – емоція **радості** та емоція **мовчання** як найвищий ступінь захоплення людським голосом: *geswigen alle vogele von sînem süezen sange* (Там само: 379/3). Наведені емоції чергуються, що зумовлено естетичною діяльністю людини. На передній план висувають проблему конкуренції

між біологічними емоціями птахів і психологічними емоціями людини, між голосом людини й голосами птахів, протиставляючи одиничне та множинне, наголошуючи на взаємозв'язку усвідомленого та інстинктивного.

Сомнологічні дикі свині поводяться, як і сомнологічні орли, агресивно: *mir troumte hînte leide, wie iuch zwei wildiu swîn / jagten über heide: dâ wurden bluomen rôt* (Nibelungenlied, 1871: 140/1:2–3). Наслідки агресії відображено через червоний колір польових квітів *wurden bluomen rôt*. Очевидною є метафоризація крові жертви. Отже, психоаналітичні емоції диких свиней сягають люті та насильницької смерті.

Біологічна особина – кабан – виявляє ступінь агресії щодо сміливого мисливця (Зігфріда): *daz swîn vil zorneclîche lief an den kâenen recken sâ* (Там само: 142/4:4). Словосполучення *vil zorneclîche* маніфестує інтенсивність біологічного гніву звіра або його лють. Відомо, що Зігфрід зарубав кабана мечем. Отже, варіант біологічної емоції гніву – лють – синонімічний насильницькій смерті, що мислиться як забава та самозахист.

Ведмедя описують як лютого *si ersprancten mit ir scalle ein tier vil gremelîch, / daz was ein ber wilde* (Там само: 143/5:3–4) й полохливого звіра: *Der bracke wart verlazen: der ber spranc von dan* (Там само: 143/7:1), *Der ber von dem schalle durch die kuchen geriet* (Там само: 145/4:1). Щоправда, біологічні емоції гніву передує невизначений біологічний емоційний процес: *der ber begunde zûrnen* (Там само: 145/5:2). Отже, спектр біологічних емоцій ведмедя відносно розмаїтий, апелює до гніву, страху, невизначених емоцій.

Біологічний емоційний стан лева перегукується з біологічним емоційним станом грифа, а саме: **гнівом**: *dar nâch er hatte schiere eine grimmen lewen vant* (Там само: 142/1:4), нашаровується на експресивну поведінку літнього лицаря Вате під час звільнення небоги Кудруни з полону: *sie vorhten Waten den alden alsam einen grimmen lewen wilden* (Kudrun, 1867: 1397/4) та нідерландського королевича Зігфріда й карлика Альберіха під час битви за скарби нібелунгів: *Done kunde im gestrîten daz starke getwerc. / alsam die lewen wilde sie liefen an den berc* (Nibelungen, 1871: 15/7:1–2). Нашаровування тваринної емоції бере участь у формуванні моделей нової поведінки шляхетної та неприродно малої на зріст людини (чоловіка). Така поведінка виходить за межі лицарського кодексу, правил і норм виховання та норм культури поведінки людей із фізичними вадами. Отже, і в прямому сенсі, і в переносному лев переживає біологічну емоцію гніву.

Естетичні емоції вовчиці маніфестують метафорично. Йдеться про емоцію **злості/жорстокості**, утіленням якої є норманська королева Герлінда: *Dô sprach diu wûlpinne: “wie môhte ich ziehen baz / die Hêtêlen tohter? du solt wizzen daz”* (Kudrun, 1867: 1015/1–2), *Diu alde wûlpinne sprach ir vîntlîchen zuo: / “ich wil daz mir den dienst diu Hilden tohter tuo”* (Там само: 1052/1–2). Передбачаємо, що метафору *wûlpinne* вживають для створення образу заміжньої жінки невизначеного походження, але з високим статусом, отриманим насильницьким шляхом її чоловіком.

Біологічні емоції свійських коней простежують через **швидкість** руху: *Diu ros nâch stîche truogen diu rîchen kûniges kint / mit hurte für ein ander, sam si wæte ein wint* (Nibelungen, 1871: 28/7:1–2), фізичну **втомлюваність**, пов'язану, очевидно, з важкими металевими обладунками, що захищали тварин під час битви: *sîn ros giengen swære von silber und gewant* (Kudrun, 1867: 270/2) та силою натиску одного бойового вершника на іншого: *Ortwînes ros das guote ûf die hehsen saz. / der kûnige ungemüete sie mohten niht verdoln. / dô sach man ouch strûchen des kûnic Hartmuotes voln* (Там само: 1408/2–4).

Ставлення людини до коней позитивне *guote*, морфологія тварини паралельна емоційному стану вершника: *Diu ros ûf gesprungen. dô huop sich michel klanc / von der kûnige swerten* (Там само: 1409/1–2). Отже, біологія коня привірюється до психіки його господаря.

Біологічні емоції свійського собаки – хорта – відображено через **емотивну оцінку** з полюсом «добре» та **функцій** – швидкий пошук дичини: *Dô nam ein jâgermeister einen guoten sprûrhunt: / er brahte den herren in einer kurzen stunt / dâ si vil tiere funden* (Nibelungenlied, 1871: 141/6:1–3), полохання диких тварин: *Dô der wart ersprenget, den schoz er mit dem bogen* (Там само: 142/2:1).

Емоції надприродних істот утілюють у собі зло та добро. Зло асоціюємо з ірландською королівною-красунею Брюнгільдою та норманською королевою Герліндою. Ці жінки постають як у позитивних, так і негативних образах. Нас цікавлять негативні образи, оскільки в їхній матеріалізації беруть участь номінації надприродних істот. До прикладу, Брюнгільду характеризують як а) дружину диявола: *der ir dâ gert ze minnen, diu ist vâlandes wîp* (Там само: 67/3:4), б) наречену злого чорта: *jâ soldes in der helle sîn des ûbeln tiufels brût* (Там само: 69/3:4), Герлінду – як а) стару дияволицю, яка підбурює сина до походу на Гетеля: *daz riet im z'allen zîten Gêrlint diu alde vâlentinne* (Kudrun, 1867: 629/4), б) чортицю, що володіє

мовним кодом: *Dô sprach diu tiuvelinne: “nu habet ir grôzen solt. / welt ir rîten hinnen, mîn silber und mîn golt”* (Там само: 738/1–2), який використовує у часі: *Dô sprach diu tiuvelinne wider die schœnen meit: / “wilt du niht haben freude, sô muost du haben leit”* (Там само: 996/1–2), в) злу чортицю: *Diu übele tiuvelinne zornicliche gie / dâ siu daz ingesinde von Hegelingen lie* (Там само: 1004/1–2), д) домашнього тирана: *ich hân die tievelinne erbeten, daz du niht eine / waschest uf dem grieze* (Там само: 1066/3–4). Отже, земна краса та біо-соціо-психологічний вік протистоять неземним категоріям, здатним знищити фізично й/або морально шляхетних чоловіків та дівчат.

Добро інтерпретують як образ птаха-Ангела, який виявляє емоцію **поваги** до Ісуса Христа: *sît du’z bî Krist gebiutest, sô sage ich dir von allen dînen mâgen* (Kudrun, 1867: 1179/4). Птах-Ангел розповідає полонянкам про свої функції: він вісник божий, розрадник, інформатор, віщун, «службовець», посередник, оповідач, поводить ввічливо, впливає на емоційний стан королівен таким чином, що вони почуваються водночас **сумно** й **радісно**: *jâ was in mit gedanken liep ûnde swære* (Там само: 1186/3). Беручи до уваги словосполучення *mit gedanken*, можна констатувати не лише

тісний зв’язок між ментальністю двох духовно близьких людей, а й між когнітивною та емоційною сферами людини та сакральний зв’язок між Сином Божим – Ісусом Христом та когнітивною сферою людей.

Висновки. Таким чином, емоції характерні обмеженій кількості диких, свійських, сомнологічних, метафоричних та міфопоетичних тварин. Через тваринні інстинкти диких особин розкриваються суттєві або зразкові емоції для медіальної людини: гнів, злість, лють, страх, радість, мовчання, насильницька смерть, невизначені емоції, що передують емоції гніву. Свійські тварини (коні) маніфестують фізіологічні зміни в організмі, орієнтують на емотивну й естетичну оцінки та функції емоцій (хорт), сомнологічні моделюють емоційний стан, метафоричні формують нові образи шляхетної людини та людини з фізичними вадами, міфопоетичні реалізують моральні закони.

Перспективним може бути дослідження емоцій тварин у сучасній німецькій мові, зіставний аспект із емоціями людини, перекладознавчий аналіз у рамках споріднених (середньовіснійнімецька – нововіснійнімецька мови) або неспоріднених (середньовіснійнімецька – українська/російська мови) мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бреслав Г. М. Психология эмоций. Москва : Смысл, 2006. 544 с.
2. Кириленко Т. С. Психология: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
3. Романова Н. Свійські тварини в німецьких пареміях. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. № 9. С. 174–181.
4. Романова Н. В. Дикі тварини-фаворити в німецьких прислів’ях: семантичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. 2019. Вип. 36. С. 128–132.
5. Beyer H., Beyer A. Sprichwörterlexikon. Москва : Высшая школа, 1989. 392 с.
6. Das Nibelungenlied / Hrsg. F. Zarncke. Leipzig : Georg Wiland’s Verlag, 1871. cxx, 446 s.
7. Kudrun / Hrsg. von K. Bartsch. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1867. xxiv, 360 s.
8. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache / von R. Wahrig-Burfeind. München : dtv, 2012. 1152 s.

REFERENCES

1. Breslav, G. M. (2006). *Psikhologiya emotsiy* [The Psychology of Emotions]. Moscow: Smysl. 544 p. [in Russian].
2. Kyrylenko, T. S. (2007). *Psikhologiya: emotsiyna sfera osobystosti* [The Psychology: Emotive Sphere of Personality]. Kyiv: Lybid'. 256 p. [in Ukrainian].
3. Romanova N. (2018). *Sviyski tvaryny v nimet'skykh paremiyakh* [Domestic Animals in German Proverbs]. *Aktualni pytanya inozemnoi filologii*. Luts'k: Skhidnoevropeyskyy natsionalnyy universytet imeni Lesi Ukrainky. No 9. Pp. 174–181 [in Ukrainian].
4. Romanova, N. V. (2019). *Dyki tvaryny v nimet'skykh prysliviakh: semantychnyy aspekt* [Wild Animals-favorites in German Proverbs]. *Naukovyi visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu. Seriya "Lingvistyka"*. Vyp. 36. Pp. 128–132 [in Ukrainian].
5. Beyer H., Beyer A. (1989). *Sprichwörterlexikon*. Moscow: Vysshaya shkola. 392 p. [in German and in Russian].
6. *Das Nibelungenlied* (1971). / Hrsg. F. Zarncke. Leipzig: Georg Wiland's Verlag. cxx, 446 s.
7. *Kudrun* (1867). / Hrsg. von K. Bartsch. Leipzig: F. A. Brockhaus. xxiv, 360 s.
8. WAHRIG. (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache / von R. Wahrig-Burfeind*. München: dtv. 1152 s.